

AVUSTURYA YAZINI ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Dr. M. Rıdvan TATLICI*

ÖZET

Alman Yazınından bağımsız bir Avusturya Yazını var mıdır? sorusu Germanistlerin ötedenberi hep ilgisini çekmiştir. Özellikle Avusturyalı Germanistler bağımsız bir Avusturya Yazını olduğunu kanıtlamak için büyük çaba göstermişlerdir. Bu çabalar Nasyonal Sosyalizm'in almanca konuşulan ülkelere bıraktığı kötü miras nedeniyle son elli yılda önemli ölçüde artmıştır. Bu çalışma, Avusturya Yazını kavramını değişik açılardan ele alarak bu soruna bir yanıt aramaktadır.

Avusturya Yazını kavramı çok tartışmalı bir kavram olarak Germanistlerin, özellikle de Avusturyalı Germanistlerin yoğun ilgisini çekmektedir. Kavramın özellikle Avusturyalı Germanistlerin ilgisini çekmesi doğal görünmektedir. Bunu, kendi yazınına bir özgünlük kazandırmak, denemesi olarak algılamaktadır bir çok Avusturyalı Germanist. Gerd Müller, Avusturya gibi zengin bir kültür ve geleneği olan bir ülkenin kendi yazınına sahip olma isteğinin çok doğal karşılanması gerektiğini düşünüyor.¹ Gerd Müller'in bu düşüncesinde yalnız olmadığını hemen belirtelim. Onların bir çoğuna göre; yazınsal Modernite'nin başladığı topraklar kendi toprakları. Yüzyıl sonu ya da dönümü olarak nitelendirilen ve Broch'tan Schnitzler'e, Musil ve Zweig'e uzanan çizgiyi yaratan yine onlar. Üstelik bu çizginin ardında yatan psikolojik ve felsefi alanın yaratıcıları bir Freud ya da Wittgenstein da bu toprakların çocuğudur.²

Özet cümlelerle toparlamaya çalıştığımız bu düşünce en somut ifadesini 1985 yılında Almanya'nın Göttingen kentinde yapılan bir Germanistik Sempozyumu'nda bulur. Söz konusu toplantıya katılan Sigurd Paul Scheichl'in izlenimleri, Dört Alman Yazını mı var? konulu bölümün ana hatlarını öğrenmemize olanak sağlamaktadır. Bu bölümde tartışılan konular hakkında sunulan bildirilerin hemen hepsinin Avusturya'lı ve o zamanki Doğu Alman Germanistlerden gelmesi, yukarıda sözünü ettiğimiz düşüncenin kanıtlanması açısından anlamlıdır. Scheichl'in konuyla ilgili yorumu da ilginçtir. Scheichl, Alman ve İsviçreli yazar ve

* Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Bkz. Gerd Müller, Einige Überlegungen gegen den Begriff 'Österreichische Literatur, Für und Wider eine österreichische Literatur', hrsg.-von Kurt Barsch, Athaeneum Verlag, Regensburg 1982, s. 9

² Bkz. Gerd Müller, a.g.y. s.9

akademisyenlerin doğal olarak kendilerini Alman Yazını'nın bir parçası gördüklerini dile getiriyor. Oysa Avusturyalı meslektaşları için, Ulusal bir Avusturya Yazını var mıdır? sorusunu sormak ve buna bir yanıt aramak gereksinimi vardır Scheichl'a göre.³ Ancak tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda, bu soruya yanıt vermek çok güç görünmektedir. Çünkü Avusturya'nın yaşadığı coğrafyada egemen koşullar ve geçirdiği imparatorluk deneyimi böyle bir yanıt arama denemesinin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.

Şimdi 1945 yılını milat kabul ederek bu güçlükleri ele almaya çalışalım. 1945 öncesi için en belirleyici kavram hiç kuşku yok ki, Claudio Magris'in formüle ettiği Habsburg Mitosu'dur. Magris'e göre , Metternich ile Hitler arasında kalan dönem, Habsburg Mitosu'nun esareti altında kalmıştır.⁴ Magris ,sözü edilen dönemde Avusturyalı yazarların yaratıcılıklarının sesine değil, imparatorluğun çıkarlarına kulak verdiğini ileri sürmektedir. Magris'e göre Avusturya Yazını bu dönemde, yeniliğe kapalı, sessiz, bir şeye karışmayan , durağan bir yazın niteliği sergilemektedir. Demek ki burada Magris, bağımsız bir Avusturya Yazını 'ndan söz etmiyor. Onun yaptığı kanımızca daha çok, bir dönemin Yazın üzerinde egemen olan koşulları ve bu koşulların sonucu özel bir duruma dikkati çekmek olarak görülebilir.

İmparatorluk döneminin Avusturya Yazını kavramına olumsuz bir diğer etkisi ise , sık yer değiştiren , başka bir deyişle, değişik ülkelerde doğan ya da yaşamak zorunda kalan yazarlardır. Örneğin Paul Celan, önceden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içerisinde kalan Czernovitz'de doğmuş ve imparatorluk dağılınca ve doğduğu yer Sovyetler Birliği'ne katıldığı için Batı'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Celan daha sonra Viyana'da yaşamış ve hemen ardından Fransa'ya taşınmıştır. Celan asıl ününü ve kariyerini ise o dönemin Batı Almanya'sında yapmıştır.⁵

Avusturya Yazınının dünya çapında ünlü bir diğer ismi Elias Canetti için de aynı şey geçerlidir. O da bugünkü Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Rusçuk'ta doğmuş, kısmen İngiltere'de büyümüş, on yaşından itibaren Almanca öğrenmeye başlamış ve uzun süre Viyana'da yaşamıştır. Canetti 1938'den sonra Avusturya'da hiç bulunmamıştır.⁶ Burada tartışılması gereken soru şu olmalıdır. Ana hatlarıyla yaşamlarından bazı kesitler verdiğimiz bu iki ünlü yazar, Alman Yazınının mı, yoksa varlığı tartışılan Avusturya Yazınının varlığı olarak mı görülmelidir. Bu

³ Bkz. Sigurd Paul Scheichl, Literatur in Österreich zwischen 1945 und 1966, Skriptum zur Vorlesung, 2. Auflage 1944, s. 22.

⁴ Bkz.. Claudio Magris, Der habsburgische Mythos in der österreichischen Literatur, Salzburg 1966, s.

⁵ Bkz. Gürsel Aytacı, Çağdaş Alman Edebiyatı, Ankara-1978,s.303-304.

⁶ Bkz. Gürsel Aytacı, a.g.y. s. 303-304.

soruya yanıt vermek, Ulusal bir Avusturya Yazınından yana olanlar için bile güç görünmektedir.

Avusturya Yazını var mıdır? sorusuna olumlu yanıt verenlerin hareket noktası çoğunlukla 'dil' olmuştur. Avusturyalı yazarların 'dil'i' Almanca konuşulan diğer ülke yazarlarından daha farklı algıladıkları bir gerçektir. Avusturyalı yazarların öykülerinden derlenen Türkçe seçkiye yazdığı önsözde Şara Sayın da bu gerçeğe parmak basarak, dilin Avusturyalı bir yazar için üstlendiği işlevi ön plana çıkarmaktadır. Diyalekle beslenen soyut bir dil, yoğun betimlemeler ve dil felsefesi Avusturyalı yazarların kullandığı Almanca için 'tipik' kabul edilmektedir.⁷ Avusturya Yazınına özgü konu çevresinden söz eden Yazın bilimciler de söz konusudur. Düzen, kır, doğa, evrensellik (Universal) gibi konular bu bağlamda ilk akla gelenler arasında yer alıyor.⁸

Ulusal bir Yazın'ın varlığını savunan yazın bilimciler cephesinde yer alan Egon Schwarz , böyle bir şeyin kanıtlanmasının çok zor olduğunu, ortaya çıkan sorulara verilen yanıtların öznel olduğunu peşinen kabul ederek giriyor bu konudaki tartışmalara. Schwarz'a göre, Avusturyalı yazarlar kendi yazınsal 'kanon'larının etkisiyle yetişmiş ve yapıtlarını yaratmışlardır. Bu durum, onların, aynı zamanda kendilerini oluşturan çevrenin varlığını idrak etmelerini sağladığını düşünüyor Egon. Başka bir deyişle; Egon, Avusturyalı yazarların 'farklı olma' ya da 'farklı hissetmek' gibi önemli bir niteliği olduğu için, yarattıkları şeylerin de farklı bir yapısının olduğunu, yani kendine özgü ve Avusturyalı olduğunu ileri sürüyor. Egon, bu bağlamda kendine özgü bir Avusturya Yazını kavramından söz etmekten kaçınıyor.⁹

Birçok yazın bilimci için Avusturya Yazını kavramının ortaya atılması ya da ulusal bir Avusturya Yazını'nın varlığını kanıtlama çabalarının arkasında politik ve kültürel faktörler bulunmaktadır. Scheichl bize bu konuyla ilgili yeterli bilgi sunmaktadır. Örneğin II. Dünya Savaşı'na kadar, Avusturyalıların çoğunluğu 'Alman' oldukları düşüncesini doğal kabul ediyorlardı. Kendilerini Alman görüyorlardı. Scheichl, 1950 'lere kadar nüfusun yarısının kendini 'Alman' gördüğünü belirtmektedir.¹⁰ Bugün, Avusturyalıların yalnızca % 10'unun kendisini Alman görmesi, 'Avusturyalı' bilincinin giderek artan bir olgu haline geldiğini kanıtlamaktadır. Bu durum doğal olarak Yazına da yansımaktadır. Söz konusu olgunun arkasında I. ve II. Cumhuriyet döneminin kültür politikalarının da küçümsenmeyecek bir rolü vardır. Burada karşımıza çıkan 'Nasyonal Sosyalizm'

⁷ Bkz. Şara Sayın, Avusturya Öykü Seçkisi, Ada Yayınları, İstanbul-1984, s. 7-17.

⁸ Bkz. Şara Sayın, a.g.y. s. 7-17.

⁹ Bkz. Egon Schwarz, Was ist österreichische Literatur? Für und Wider eine österreichische Literatur, s.130/151.

¹⁰ Bkz. S.Paul Scheichl, a.g.y., s. 23.

kavramı anahtar rol oynamaktadır. Almanya'nın savaştan yenik çıkması, Avusturya'nın da Almanya'ya ilhak etmiş olması, doğal olarak Almanya'nın aldığı yükü Avusturya'nın da paylaşması gerektiği sonucunu doğurmuştur. Yeni kurulan Cumhuriyet, Nasyonal Sosyalizmin getireceği olası sorunlardan kurtulmanın yolunu, yeni, Almanlardan farklı bir ülke oldukları imajını vermeye çabalamakta aramışlardır. Kendilerine özgü bir 'Yazın' oluşturma çalışmaları ya da isteği de, böyle bir imaj yaratma çabalarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Şimdi Avusturya Yazını'nı Alman Yazını'nın bir parçası olarak gören ve genelde kabul edilen görüşü tartışmaya başlayabiliriz artık. Franz Koch'un düşünceleri, yukarıdaki görüşü savunan yazın bilimcilerin ortak bakış açısını yansıtmaktadır. Koch'a göre, kendine özgü bir tadı ve rengi olan bir Avusturya Yazını yoktur ve hiç olmamıştır. Hemen belirtelim ki, Koch, burada Avusturya Yazınındaki kendine özgülüğü tümüyle reddetmemektedir. Ancak, Koch, bu 'kendine özgü' bağımsız bir ulusal yazın oluşturacak boyutta olmadığını savunmaktadır. Ona göre, Avusturya Yazını kapsamında görülen yapıtlar Alman Yazını'nın Avusturya toprağında boy veren ürünleridir. Başka bir deyişle; bir 'Alman Boyu'nun' Alman Yazınına katkısıdır.¹¹

Ünlü Germanist Paul Mützeler de bu tartışmaya katılmıştır. O da, ulusal Avusturya Yazını'nı kerhen kabul etmesine rağmen, Alman Yazını'nın sınırları içerisinde görülmesi gerektiğini savunur. Mützeler'e göre, Avusturya Yazını'nın 'kendine özgü' nitelikleri elbette vardır, ancak bunlar bağımsız bir yazın olarak algılanabilmesine olanak verecek boyutta değildir, çünkü bu nitelikler diğer Alman Yazını'nın kollarıyla olan ortak noktalardan daha azdır.(12)¹²

Mützeler'in görüşü kanımca , en kabul edilebilir görüş olma özelliği taşımaktadır. Çünkü söz konusu görüş, hem Avusturya Yazını'nın bölgesel yapısını reddetmemekte, hem de genel Alman Yazını ile olan bağıntı göz önünde bulundurmaktadır.

Ulusal bir Avusturya Yazını'nın varlığını reddedenlerin ellerindeki önemli bir koz da, Avusturya'nın yazın sektörünün özel durumudur. Bir Avusturyalı yazarın dünya pazarına açılması Almanya'dan geçmektedir. Her iki Avusturyalı yazardan birisi Alman yayınevleriyle çalışmaktadır. Dünya çapındaki Avusturyalı yazarlar öncelikle Alman kitap piyasasına kendini kabul ettirmek zorundadır.

Bütün bunların sonucunda şöyle bir saptama yapmak olanaklıdır: Avusturya Yazını, kendine özgü koşulları, bölgesel farklılıkları ve olağanüstü soyut diliyle Almanca konuşulan ülkelerin yazınları içerisinde özel bir konum edinmiştir. Ancak bu konum bağımsız bir ulusal yazından çok, çok köklü bir ağacın dallarından birisi olmaktan başka bir şey değildir, çünkü Avusturya Yazını kendine özgü nitelikleriyle

¹¹ Bkz. Franz Koch, Geist und Leben, Vortraege und Aufsätze, Hamburg, 1939, s. , 206.

¹² Bkz. Paul Michael Mützeler, Die österreichische Gegenwartsliteratur, für und wider eine österreichische Literatur, s.111/112.

olduğu kadar, Alman Yazınının bir dalı olmasından kaynaklanan nitelikleriyle de var olan bir yazındır.

ABSTRACT

The question as to whether “is there an Austrian Literature which is independent from German Literature” has always become focus of attention for Germanists for a long time. Austrian Germanists, in particular, have made great efforts to prove that there is an independent Austrian Literature. These efforts have increased greatly in the post fifty years because of the legacies of notorious National Socialism in German speaking countries. This study looks for an objective answer to this matter studying to concept of Austrian Literature from a various viewpoints.